

Het voorschot

David van den Akker

Een bord griesmeelpap, een plek om te slapen, en geen kiespijn, dat is al veel, vond Theodor Fontane. Tenminste, zo wordt beweerd, want in zijn werk is een dergelijke uitspraak niet aangetroffen. Anderhalve eeuw later zijn er dan ook allerlei varianten in omloop. De griesmeelpap en de slaap-plek worden afwisselend verruild voor een mooi boek, een paar goede vrienden of een handvol erwten. Wel blijven alle varianten trouw aan Fontane's bescheiden idee van aards geluk, maar opmerkelijker is dat ze allemaal de afwezigheid van kiespijn handhaven. Daar valt kennelijk niet aan te tornen. En het blijkt inderdaad een dwangmatige associatie: wie kiespijn eenmaal heeft verwerkt in zijn definitie van geluk, krijgt hem er niet meer uit.

Martin Amis is het in elk geval niet gelukt. Daarvoor was zijn gebit dan ook te slecht. In zijn in 2000 verschenen autobiografie *Experience* wordt het welzijn van de hoofdpersoon zo vaak en zo ernstig op de proef gesteld door een deplorabele gebitssituatie, dat de lezer er gaandeweg toe neigt de meest kernachtige variant op Fontane's definitie van geluk aan te hangen: 'Geen kiespijn, dat is al veel.' Uiteraard doet *Experience* ook verslag van wat Amis nog meer heeft meegemaakt, en dat is de moeite waard, maar na afloop blijft toch de indruk hangen dat het voornamelijk over kiespijn en tandheelkundige ingrepen is gegaan.

Zoals het meeste werk van Amis werd *Experience* gemengd ontvangen, al waren de critici het over één kwestie eens: de tandheelkundige passages zijn knap geschreven, maar het zijn er veel te veel, en het had van goede smaak getuigd als ze ons allemaal waren bespaard. Over dat laatste valt niet te twisten, en over het eerste ook niet, want bijna iedereen vindt alles van Amis knap geschreven. Wel interessant is de vraag waarom een schrijver van zijn kaliber ervoor gekozen heeft in zijn autobiografie zo monomaan door te zeuren over de lotgevallen van zijn eigen gebit. Had hij ze niet over een paar romans kunnen verdelen? Dat zou niet alleen tot een aanvaardbare dosering hebben geleid, maar misschien ook tot de nodige distantie bij Amis zelf. En waarom niet wat meer plaats gemaakt voor allerlei zaken waarover de lezers veel liever iets hadden vernomen, en waarnaar het nu ook na lezing van de autobiografie gissen blijft? Staat het gebit van Martin, en bovenal zijn lijden eraan, misschien voor iets heel anders? Voor zijn vader soms, de ook al zo knap schrijvende Kingsley Amis, die een zeer prominente rol in het boek speelt en op het eind dood gaat? Je hoopt natuurlijk van niet, maar bij Martin moet je op alles voorbereid zijn.

Rampjaar

Aan de vraag naar het waarom van de overdreven aandacht voor het gebit gaat een algemenere vooraf: welke schrijver publiceert er nu op het hoogtepunt van zijn carrière een autobiografie? Wanneer *Experience* verschijnt, is Amis 51, en gezonder dan ooit, zijn gebit meegerekend. Hij is

dan al drie decennia lang het enfant terrible van de Britse Letteren, onafgebroken in het nieuws met opzichtige controverses en ruzies, maar ook met een twaalfstal romans, waaronder enkele meesterwerken, zoals *Money*, *London Fields* en *The Information*. Amis' romans mogen dan wat lastig te lezen zijn door hun postmoderne structuur en exuberante taalgebruik, ze verkopen toch bijzonder goed. Vanaf *Money* (1982) veroveren ze zelfs de Verenigde Staten, waar men Amis fijntjes heeft benoemd tot 'de beste Amerikaanse schrijver die Engeland ooit heeft voortgebracht.' Kortom, tegen het eind van de jaren '90 staat de ster van Martin Amis hoog aan de hemel. Niet bepaald het klassieke moment om in gepeins te verzinken en de balans op te maken.

De verklaring ligt vijf jaar voor de publikatie van de autobiografie. In elf maanden tijd wordt Martin dan overspoeld door ellende. Zijn vader sterft. Zijn huwelijk loopt stuk. Zijn nichtje Lucy Partington, al vele jaren vermist, blijkt het slachtoffer te zijn geworden van een seriemoordenaar. Amis' verrassende besluit om zich te ontdoen van Pat Kavanagh, zijn literaire agent, kost hem - met deprimerend publiek vertoon - zijn vriendschap met haar echtgenoot Julian Barnes, die evenals Amis behoort tot de toonaangevende schrijvers van zijn generatie. Hij heeft zijn eerste ontmoeting met zijn buitenechtelijke dochter Delilah Seale, twintig jaar na haar geboorte, en achttien jaar na de zelfmoord van haar moeder. En, hij ondergaat in New York een serie ingrijpende operaties aan zijn gebit.

Zo'n opeenstapeling van voorvallen moest natuurlijk verwerkt worden, maar Amis zag in dat hij zijn rampjaar niet met goed fatsoen kon aanbieden als een roman. Hij koos voor de verhaalvorm die het best bestand is tegen de risico's van overdaad en melodrama: de autobiografie. Deze keuze had als bijkomend - waarschijnlijk zelfs overwegend - voordeel dat Amis zijn publiek rechtstreeks en zonder dubbele bodems kon toespreken. Op de omslag van de Amerikaanse editie (Knopf) wordt hem dat zelfs letterlijk in de mond gelegd:

I want to set the record straight (so much of this is already public), and to speak, for once, without artifice.

In *Experience* moest de ware Martin Amis opstaan, om een paar oude rekeningen te vereffenen, met zijn dode vader, met de dode moordenaar van zijn nichtje (hij pleegde zelfmoord in de gevangenis), met verrader Julian Barnes, en met nog een hele reeks intimi, dood of levend, waarvan de meeste waarschijnlijk liever buiten de publiciteit waren gebleven. Maar meer nog dan tot de vrienden en vijanden van de familie richt Amis zich tot zijn critici. Zonder ook maar één van hen ooit bij de naam te noemen, verweert Amis zich in zijn autobiografie voortdurend tegen het beeld dat de *tabloids* en een substantieel aantal Londonse literati dan al enkele jaren van hem schetsen, namelijk dat van een narcistische, immorele, zwaar overschatte zoon-van.

Doodzonde

Zonder zijn narcistisch-immorele trekje was Amis nooit aan zijn imago van 'bad boy' van de Engelse letteren gekomen. De autobiografie probeert er dan ook niet al te radicaal mee af te rekenen, al worden er meer tranen

geplengd, zieken bezocht en vrienden in nood bijgestaan dan in al zijn romans bij elkaar. Geen moeite is Amis daarentegen te veel om aan te tonen dat hij zijn succes als schrijver op geen enkele manier aan zijn beroemde vader te danken heeft.

Vader Amis wordt in *Experience* neergezet als een zelfs naar Engelse maatstaven sociaal geremde aartsconservatieve zeur, met een niet te onderdrukken neiging te volharden in onaantrekkelijke standpunten. Talloze extreme fobieën maakten hem geheel afhankelijk van anderen, maar zijn beide geliefden raakte hij kwijt door zijn zogeheten dwangmatige ontrouw. Voor het werk van zijn jongere zoon had hij zelden een goed woord over. En toen hij in *Money* een personage tegenkwam met de naam Martin Amis, was hij zelfs zo verontwaardigd over deze vermeende doodzonde voor een schrijver, dat hij daarna nooit meer een letter van zijn zoon wilde lezen. Dat lot trof hem overigens niet alleen, want Kingsley, die bijna tot aan zijn dood romans bleef schrijven, las in de laatste twintig jaar van zijn leven vrijwel alleen science fiction.

Het wekt wel enige verbazing dat Martin bij dit alles toch zeer mild blijft over zijn vader. Niet zozeer vanwege de feiten zelf, maar omdat hij een van zijn grootste talenten, het neersabelen van een personage dat erom vraagt, voor één keer ongebruikt laat. Tegenover iedere bizarre anekdote staat een gedicht van Kingsley, vaak volledig geciteerd en altijd van lovend commentaar voorzien. Een vreemde stijlbreuk. In een autobiografie verwacht je niet zoveel gedichten, en zeker niet van een ander. Even onkarakteristiek is het hoofdstuk over het sterfbed van de vader: een ingetogen verslag van een geheel in zichzelf gekeerde man die langzaam ten onder gaat aan de alcohol, Alzheimer en een longontsteking. De zoon-van is hier zoals hij anders nooit is, empatisch, warm, ontroerend.

Monomanie

Het is mooi om met zoveel liefde over je eigen vader te schrijven. Het tegendeel gebeurt al vaak genoeg. Moet het ook oprecht zijn? Amis heeft zich in elk geval vreselijk ingehouden. Als hij ons heeft willen laten zien dat hij een goede zoon is, die zijn vader bewondert, en alles vergeeft, zelfs dat hij aan zijn literaire ontplooiing niets heeft willen bijdragen, dan had hij het nauwelijks beter kunnen doen. Tegelijk heeft hij daarmee dan zo goed als afgerekend met de karikatuur van de narcistische, immorele, zwaar overschatte zoon-van. Zo goed als, want het verwijt dat hij overschat wordt, blijft bij al die vergevingsgezindheid onaangeroerd.

Een schrijver verwijten dat hij overschat wordt, is een tamelijk lage streek, om drie redenen. Een: het verwijt is in absolute zin onmogelijk te bewijzen of te ontkrachten. Twee: je kunt toch moeilijk de schrijver zelf verwijten dat hij overschat wordt. Drie: de schrijver die aan de voorgaande twee redenen voorbijgaat en zich tegen het verwijt probeert te verweren, speelt zijn critici grandioos in de kaart. Vervelend voor Amis, maar het laatste is hem met *Experience* ontegenzeggelijk overkomen. En zijn gebit speelt daarin de tragikomische hoofdrol.

Amis bracht bijna al zijn jeugdzomers door in Ronda, Andalusië. Dat het hem daar zo beviel, lag vooral aan het ontbreken van gebitsgêne ter plaatse. Er wordt gul en breed gelachen in dat dorpje, en doorgaans komt

er daarbij 'een zak gemengde noten en rozijnen' tevoorschijn. De kleine Martin lacht van harte mee. In Engeland glimlacht hij vanaf zijn tiende al niet meer, nadat een tandarts tegen zijn moeder heeft gezegd: 'Neem hem maar mee naar huis, 't is een total-loss.' Amis ontdekt in zijn vroege puberteit dat de mond uiterst gevoelig is voor obsessies:

If there's anything going on in there, then that's where you live: in your mouth.

En naarmate zijn gebit slechter wordt, worden de obsessies talrijker en ernstiger, tot zijn leed ten slotte de vorm aanneemt van dentale monomanie. Hij brengt veel tijd door voor de spiegel, waarin hij tegen een 'chaotische aardappel' aankijkt. Hij rekent uit hoeveel mond hij in de praktijk kan gebruiken bij het kauwen van voedsel, en komt uit op 8%. Geleidelijk aan raakt hij ervan overtuigd dat zijn chronische kiespijn, en vooral de potsierlijke zwellingen die ermee gepaard gaan, aan zijn mond als straf zijn opgelegd. Want zijn mond is slecht. Zijn mond drinkt, rookt, vloekt, beledigt en praat te veel. Dat anderen hem er zelden of nooit op aanspreken, vat hij op als een blijk van welwillende bijziendheid.

Amis ziet drie mogelijkheden om aan zijn gebitsmalaise te ontsnappen: vluchten, zelfmoord, of een kunstgebit. De zelfmoordoptie heeft hij het vaakst overwogen en langst opengehouden, tot aan de geboorte van zijn eerste zoon. Hij is dan vijftig. Daarentegen begint het kunstgebit juist uit de mode te raken als hij er zelf voor in aanmerking komt. Alleen de lagere klassen laten zich nog kunstgebitten aanmeten, maar zelfs die hebben ze in steeds mindere mate nodig. Goedkope tandheelkundige zorg en verbeterde voedingsgewoonten leiden tot een demografische omwenteling die Amis met afgrijzen ondergaat. Iedereen blijkt plotseling een beter gebit te hebben dan hij: junks, hooligans, zwervers.

Naast zijn klassebewustzijn heeft ook zijn seksuele potentie ernstig te lijden. Als hij bij Freud gelezen heeft waarmee we het uitvallen van tanden moeten associëren, en de angst ervoor, en het dromen erover, gaan de concepten seks en tand voor hem zo goed als samenvallen. En omdat er voor hem toch geen seks en geen liefde zijn weggelegd, fantaseert hij erover het land stiekem te verlaten en zijn heil te zoeken in streken als Albanië of Oezbekistan, waar verder ook niemand tanden heeft. Natuurlijk komt dat er niet van, net zo min als van een schreeuw-om-hulp-zelfmoordpoging. En ook de naar verhouding weinig ingrijpende keuze voor een kunstgebit heeft hij nooit durven maken, althans niet zolang dat nog een zinvolle en afdoende oplossing zou zijn geweest.

Kwaadaardig

Onafwendbaar onheil valt enkel te bestrijden door het te verdringen. Dat is dan ook wat Amis gedurende het grootste deel van zijn leven met zijn gebitssituatie gedaan heeft. Zelfs in zijn romans zoek je er tevergeefs naar. De enige uitzondering is - bij mijn weten - Giles Coldstream in *Dead Babies* (1975), een scherpe satire op de jaren '70, die dan nota bene pas halverwege zijn. Coldstream heeft weliswaar geen slecht gebit, maar wordt wel geheel in beslag genomen door zijn fixatie op het behoud ervan.

Als *Experience* de gang van zaken ook maar bij benadering correct weer-geeft, mag men aannemen dat Amis er verstandig aan heeft gedaan, deze uitweg uit de monomanie te zoeken. Anders waren er misschien helemaal geen romans gekomen. Zelf is hij er zo tevreden over dat hij ervoor pleit om verdringing als therapeutische methode meer aanzien te verlenen. Er wordt, meent hij, ten onrechte veel kwaadaardigs over gezegd. Zo heeft hij in de vijf jaar die hij nodig had voor de voltooiing van zijn meest ambitieuze roman, *The Information* (1995), nooit een tandarts bezocht. Terwijl familie en vrienden hem bezwoeren dat het hoog tijd werd om zich eens door een tandarts te laten behandelen, of er op zijn minst eens *langs te gaan*, bleef Amis doorschrijven, in de overtuiging dat hij de tandartsstoel niet meer zou verlaten, als hij er eenmaal in plaatsnam. Pas toen het boek voltooid was, reisde hij naar een gerenommeerde tandartsstoel in New York, waarin hij inderdaad een groot deel van het erop volgende jaar heeft doorgebracht.

Er was ook een zakelijke reden om even geen tijd te verliezen aan tand-artsbezoek. Begin 1994, toen hij al ruim drie jaar aan *The Information* had gewerkt, gaf Amis zijn toenmalige literaire agent Pat Kavanagh de opdracht om van zijn uitgever Random House een voorschot te eisen van een half miljoen pond. Omdat Amis' eerdere boeken, met inbegrip van het zeer succesvolle *Money*, geen van alle ook maar bij benadering zo'n be-drag hadden opgebracht, weigerde de uitgever. Amis ontsloeg vervolgens zijn agent en stapte over naar HarperCollins, die het risico uiteindelijk wel aandurfde, in ruil voor Amis' toezegging om met de grootst mogelijke spoed een bestseller op te leveren.

Helaas voor Amis bleef deze spectaculaire wisseltruc niet onopgemerkt. Rondom de 'good old bad boy' ontspon zich plotseling een controverse met een venijn en een heftigheid die in het Verenigd Koninkrijk sinds het proces tegen Oscar Wilde geen enkele schrijver meer was ten deel geval-len. En controverse is nog te veel gezegd. De Britse media waren in over-grote meerderheid 'not amused' over Amis' vertoon van hebzucht en har-teloosheid. Natuurlijk, hij had precies gedaan wat iedereen doet die de kans krijgt om zijn of haar marktwaarde te gelde te maken. Ruud van Nis-telrooij verdient zo'n voorschotje bij Manchester United iedere maand. Maar van Nistelrooij afficheert zichzelf niet als de geniale scherprechter van een geperverteerd, post-ideologische tijdperk.

Misbaksel

Toen *The Information* ten slotte verscheen, bereikte het debat over Amis haar hoogtepunt. Veel critici kozen uiteindelijk toch zijn kant, omdat ze een fascinerend en buitengewoon intelligent gestructureerd meesterwerk hadden gelezen, dat het verleende voorschot ongeacht de uiteindelijke verkoopcijfers meer dan waard was. Hun tegenstanders voelden zich na lezing van hetzelfde boek, een hyperpretentius en grotendeels onlees-baar misbaksel, juist gesterkt in hun oordeel over de schrijver (narcis-tisch, zwaar overschat, enzovoort). En zoals dat gaat bij de vrije nieuws-garing, ontwikkelde zich geleidelijk aan een lastercampagne, die steeds minder de auteur en steeds meer de persoon Martin Amis op het oog had.

De vraag die de gemoederen het meest bezig hield, was wat hij nu met al dat geld ging doen.

De speculaties over de beoogde bestemming van het voorschot concentreerden zich voornamelijk op twee zaken waarvan allang bekend was dat ze bij Amis in de vernieling lagen: zijn huwelijk en zijn gebit. Dat hij veel geld nodig had om zijn alimentatie te kunnen betalen, vond nog wel enig begrip. Maar dat hij een fortuin stak in plastische chirurgie, met het oogmerk om zijn gebit te laten verfraaien, bestempelde hem voor zijn tegenstanders tot een over het paard getilde ijdelruit. En dat hij daarvoor zijn heil zocht in de Verenigde Staten deed de deur dicht: Amis liet zich ermee kennen als een beklagenswaardige karikatuur, weggelopen uit een van zijn eigen satires, kortom, als een Amerikaan.

Alleen al op grond van het aantal en de lengte der tandheelkundige passages dienen we *Experience* in de eerste plaats te lezen als een verweer tegen laatstgenoemde beschuldigingen. Zouden wij zonder de autobiografie ooit hebben kunnen beseffen hoe bepalend Amis' gebitsmalaise is geweest voor zijn levensloop en de ontwikkeling van zijn persoonlijkheid? Hadden we op eigen kracht ooit durven vermoeden in welke zorgwekkende, ja levensbedreigende situatie dat gebit en de aangrenzende lichaamsdelen zouden blijken te verkeren, toen de schrijver zich ten slotte aan diende bij toptandarts Mike Szabatura te New York? Al die extracties, al die titanium-implantaten, het één voor één vastschroeven daarvan, de maxillofaciale chirurgie, waaronder de verwijdering van een tumor in de onderkaak, het herontwerp en de restauratie van de kin met behulp van AIDS-getest koeienbot... hebben wij enig idee wat dat kost?

Zijn ijver om aan te tonen dat hij geen over het paard getilde ijdelruit is, verleidt Amis ertoe een studie te maken van de gebitten van Grote Schrijvers. Al gauw heeft hij er twee gevonden met net zo'n slecht gebit als dat van hemzelf, namelijk James Joyce en Vladimir Nabokov. Net als Amis werden zij vanaf hun jeugd achtervolgd door ellende met hun gebit, en net als hij raakten ze het kwijt rond hun veertigste. Joyce bleek er overigens geen moeite mee te hebben, getuige de verklaring aan zijn zoon dat 'they were no good anyway,' maar Nabokov klaagt in een brief dat 'my tongue feels like somebody coming home and finding his furniture gone.'

De ontdekking van deze eervolle verwantschap leidt tot de meest lyrische alinea's in het boek. Amis citeert uit Joyce's *Stephen Hero* en Nabokovs *Invitation of a Beheading*, twee romans waarin de hoofdpersonen uitgebreid over hun gebit klagen. Al verklaart hij voor de vorm nog gauw dat hij alléén in gebitszaken met Joyce en Nabokov op dezelfde hoogte staat, de boodschap is duidelijk genoeg: als dat over het paard getilde ijdelruit is, dan ben ik er ook graag een.

Experience is vergeven van de 'namesdropping', en Amis is zich daarvan bewust, want hij verontschuldigt zich er al voor op pag. 7. Daar verklaart hij dat er aan namesdropping niet meer viel te ontkomen vanaf het moment dat hij 'papa' kon zeggen. Maar de verwijzing naar Joyce en Nabokov slaat alles. Tandheelkundig zijn alle mensen gelijk, en Amis had dus willekeurig wie te hulp kunnen roepen om te getuigen in zijn zaak. Deze

mogelijkheid heeft hij genegeerd, of misschien zelfs over het hoofd gezien. Terwijl al die niet-Nobelprijswinnende mensen die een vermogen uitgeven om van hun lijden te worden verlost, nu juist zo'n sterk argument vormen: zijn dat dan soms ook allemaal ijdeltuigen? Kennelijk is hij toch liever een kleine ijdeltuig tussen twee Grote, ook al staat allerminst vast of Joyce en Nabokov hadden gekozen voor titanium-implantaten, als die toen hadden bestaan.

Het valt nog mee dat Amis niet op zoek is gegaan naar het gebit in de filosofie, of althans daar geen verslag van doet. Tandwolf bij Hobbes, Dental Descartes, Kiespijn bij Wittgenstein, zo moeilijk is dat niet.

Ontreddering

Het vereist maar een klein beetje kwade trouw om ook alle niet-tandheelkundige passages in *Experience* te lezen als een amechtig verweer tegen de beschuldiging van ijdelheid. Zo verantwoordt Amis zijn breuk met het echtpaar Julian Barnes / Pat Kavanagh door gewoon de feiten om te draaien. Hij had Kavanagh niet ontslagen omdat ze geen hoog genoeg voorschot bij de uitgever kon bedingen, maar omdat de reeds smeulende landelijke hetze rondom zijn hebzucht haar onderhandelingspositie zou hebben ondermijnd. En niet hij had de vriendschap met Julian Barnes daarmee om zeep geholpen, dat was Barnes' eigen keuze geweest.

Bedenklijker nog is de behandeling van de zaak Lucy Partington, het verkrachte en vermoorde nichtje van Amis, dat na zijn gebit en zijn vader de meeste aandacht krijgt. De idyllische herinneringen aan haar en het verslag van de bodemloze ontreddering bij haar verdwijning zijn als prikkeldraad in de autobiografie gevlochten. Ze maken zeker indruk, ook al blijft het een raadsel waarom er zo vaak en zo schuimbekkend moet worden uitgevaren tegen de moordenaar, een zwaar gestoorde man die allang dood is. Misschien is dat alleen te begrijpen als het je zelf is overkomen. Enkele passages doen echter twijfel rijzen over de aard van Amis' zielepijn. Zo wijdt hij een stijlvolle beschrijving aan de herdenkingsbijeenkomst ter gelegenheid van het feit dat Lucy's lijk na twintig jaar eindelijk is gevonden, om vrijwel aansluitend daaraan verslag te doen van een rondje kaakchirurgie. Hij krijgt een loden vest aangejord voor een serie röntgenfoto's, en vermeldt:

I always think of my cousin Lucy when I am being X-rayed, when I am being restrained.

Wat verderop moet hij ook een catscan ondergaan:

They do put your whole head in there. With an emery board between my jaws, a blue showercap on my head, with straps over my brow and chin, I was sucked backwards into a kind of cyclotron where I remained for ten minutes. The confinement, or internment, made me think helplessly about Lucy Partington.

En telkens wanneer Amis, in de tandartsstoel gezeten, het commando krijgt om zijn kaken wijd uit elkaar te doen, moet de lezer dus onwillekeurig denken aan... Een van zijn critici klaagt dat 'iemand – misschien wel de

redacteur waarvan hij beweert dat hij die niet nodig heeft – hem had moeten behoeden voor deze vermenging van bloed in de twee kamers van zijn hart. Een oudere, wijzere schrijver zou hebben geweten welke rol elk van de gebeurtenissen moest worden toebedeeld.’

Alles wat Amis in *Experience* aanraakt, maakt hij ondergeschikt aan zijn behoefte tot zelfrechtvaardiging. Gaandeweg bevestigt hij daarmee één voor één alle tekorten die hem zo meedogenloos zijn toegedicht. Als bewijs voor zijn narcisme kan enkel de verschijning van de autobiografie al volstaan, en voor wie nog twijfelt zijn er dan de passages zoals hierboven aangehaald. Immoreel gedrag is een zware aanklacht, te zwaar misschien. Toch faalt hij juist waar hij met de meeste nadruk zijn oprechtheid belijdt: de voorschotkwestie, en zijn vergevingsgezindheid ten opzichte van zijn vader. De beschuldiging dat hij maar een zoon-van is, wie de literaire successen als gebraden eenden in de mond zijn gevlogen, tja, die slaat uiteraard nog altijd nergens op – denk bijvoorbeeld aan Jordi Cruyff – maar Amis besteedt naar verhouding zoveel aandacht aan het wel en wee van zijn vader, dat de lezer in de verleiding komt om heel veel waarde te gaan hechten aan de constatering dat er zonder Kingsley ook geen Martin was geweest.

Het verwijt dat boven alle andere uittorent, dat van ijdelheid en zelfoverschatting, raakt hem onmiskenbaar het diepst, en is even onmiskenbaar het meest op zijn plaats. De grootste zwakte van het boek schuilt in Amis’ ambitie om op dit punt het ongelijk van zijn critici aan te tonen, want die onderneming gaat al na luttele bladzijden ten onder. In *Experience* klinkt een stem die onophoudelijk galmt van de eigenwaan. Alles van palliatieve wortelbehandelingen tot lichte lunches met John Travolta wordt de lezer voorgeschoteld met dezelfde – even onjuiste als onwrikbare – overtuiging dat het niet uitmaakt waar je het over hebt of wat ervan klopt, als je zo goed kunt schrijven als Martin Amis.

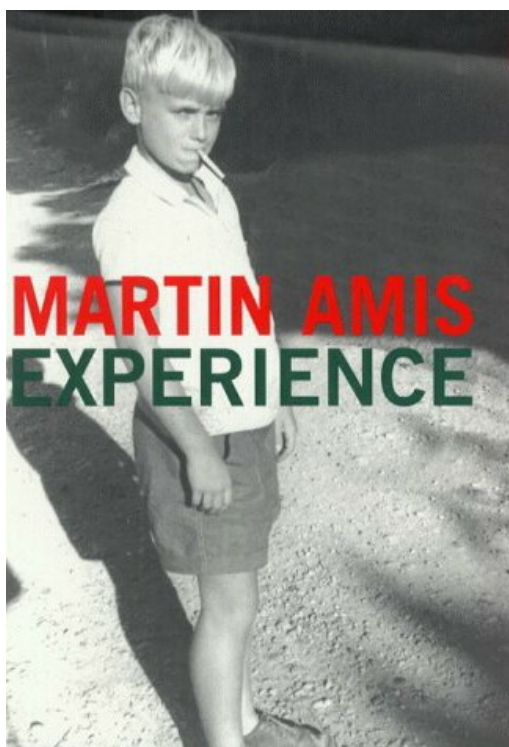
L’art pour l’art

De strijd tegen het zwaarste verwijt is niet alleen zelf tot mislukken gedoemd, ze ondermijnt ook de geloofwaardigheid van de rest van Amis’ agenda. Al die o zo welsprekende uiteenzettingen over zijn arme nichtje, zijn rare vader, zijn gammele gebit, kortom zijn lijden, beginnen je na verloop van tijd behoorlijk de keel uit te hangen. Wat is er van de behoefte van de schijver, om voor één keer zonder kunstgrepen te spreken, terechtgekomen? Als dit zijn leven is zoals het is, waar zijn dan de twijfels, de desolate momenten waarop hij zijn critici gelijk gaf, op onderdelen tenminste? Hij doet gewoon alsof die er niet geweest zijn. En zijn romans, waarvan de produktie toch een groot deel van zijn tijd en energie in beslag moet hebben genomen, waarom besteedt de autobiografie daar op geen enkele wijze aandacht aan? Hij doet gewoon alsof die zich, l’art pour l’art, voornamelijk zelf geschreven hebben. En al die losse eindjes in een mensenleven, waarvoor geen wisecrack klaarligt, waarover je eenvoudig niet goed *kunt* schrijven, waar zijn ze? Amis doet gewoon alsof.

Met al die mystificaties wekt Amis de indruk dat hij meer heeft afgezien dan hij bereid is te erkennen. Het lijden mag in *Experience* dan nog zo’n dominante rol spelen, de betekenis ervan blijft binnen de grenzen van het

literair bruikbare. De Kiespijn duikt op als een kleurrijke romanfiguur die allerlei streken uithaalt tot hij op zekere dag in New York het loodje legt. Hetzelfde geldt voor het Verdriet over zijn vader en de Woede om de moord, al halen die personages wel het einde van het boek. Het kan zijn dat Amis op deze manier de pijn van zich af heeft willen schrijven, maar het lijkt dan toch onwaarschijnlijk dat dat is gelukt. Daarvoor heeft zijn lijdensverhaal te enthousiast geredigeerd. Misschien is het te veel gevraagd van iemand die zo goed kan schrijven, om oprecht en zonder omhaal verslag te doen van zijn eigen leven. Dat hebben we dan ook niet gedaan in dit geval. Amis kwam zelf met het idee.

Goede schrijvers willen liever begrepen worden dan bewonderd, zegt Nietzsche; en ze schrijven niet voor uitgekookte, al te scherpzinnige lezers. Ter verdediging van Amis mag worden aangevoerd dat hij geheel volgens Engelse normen en waarden is opgevoed. Wanneer zijn stervende vader door de behandelende artsen wordt opgegeven, dringt zijn (Martins) vriendin, een Argentijnse, vurig aan op een second opinion. Zelf heeft hij daar geen enkele behoefte aan. Hij had liever niet eens een *first* opinion gehad. In Engeland vraag je als de dood eraan komt alleen of je in de goede rij staat, zegt hij. Deze door de allesoverheersende eis van wellevendheid opgelegde onoprechtheid is ongetwijfeld debet aan een deel van het falen van zijn autobiografie. Amis kon tot op zekere hoogte niet anders dan doen alsof. Hij lijkt het zelf niet eens te onderkennen. In een interview in de Groene beweert hij: 'Het is volkomen eerlijk geschreven. Er wordt geen spel met de lezer gespeeld. Ik denk dat het einde van het postmodernisme in zicht is.' Niets van dit alles is van toepassing op *Experience*. Daarbij blijkt zijn eerstvolgende roman, het vorig jaar verschenen *Yellow Dog*, postmoderner dan ooit.

Als een Italiaan kiespijn heeft, zegt hij: "Ik ga dood! Ik ga dood! Ik lig op sterven! Kom allemaal en neem afscheid van mij." Als een jood kiespijn heeft, zegt hij: "Ik ga dood, let maar niet op mij". (Observaties van Andreas Burnier.) Een Engelsman met kiespijn zegt niets. Hooguit gaat hij er jaren later spits en geestig over schrijven. Amis kan dat, letterlijk, als geen ander. Helaas kan hij ook bijna niet anders. Zowel zijn eigen leed in *Experience*, betrekkelijk uiteraard, maar bij vlagen toch spectaculair, als het doorgaans peilloze leed van zijn ontwortelde romanfiguren, leggen het uiteindelijk af tegen zijn intellectuele Spielerei. De lezer is apetrots dat hij die dekselse Amis kan volgen, dat hij erbij mag horen. Hij heeft goed begrepen dat inleven hier niet op zijn plaats is, om van medelijden maar te zwijgen. Op

de omslag van de hardcover van *Experience* staat een ongeveer tienjarige

Martin Amis tegelijk ondeugend en wereldwijd in de lens te kijken. Van een chaotische aardappel is nog niets te bespeuren, wel van een sigaret die tussen zijn lippen bungelt. Het ziet er allemaal behoorlijk stoer uit. Maar de sigaret is niet aan.

Literatuur

- Amis, M., *Dead Babies*. New York, Penguin, 1984 (1975).
Amis, M., *Experience*. London, Jonathan Cape / Random House, 2000.
Amis, M., *Experience*. New York, Alfred A. Knopf / Random House, 2000.
Amis, M., *London Fields*. London, Jonathan Cape / Random House, 1989.
Amis, M., *Money*. New York, Penguin, 1986 (1982).
Amis, M., *The Information*. London, Flamingo / HarperCollins, 1995.
Amis, M., *Yellow Dog*. London, Jonathan Cape / Random House, 2003.
Groes, B., 'Het is en blijft je vader'. In: *De Groene*, 19-8-2000.
Joyce, *Stephen Hero*. Frogmore, Triad/Panther, 1977 (1944).
Nabokov, *Pnin*. New York, Ardis, 1982 (1957).
Schutte, X., 'Andreas Burnier: "Wij zijn eendagsvliegen"'. In: *De Groene*, 19-2-1997.
Wheatcroft, G., 'What Kingsley Can Teach Martin'. In: *Atlantic Monthly*, Sept 2000.
Wiggins, M., 'The young man feels his age'. In: *Times*, 18-05-2000.

Verschenen in:

Arko Oderwald, Koos Neuvel en Cees Hertogh. Pijn. Over literatuur en Lijden. Utrecht: De Tijdstroom, 2004.